

УДК 37.026.9

Ганна ЖОЗЕ да КОСТА

*аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
e-mail: annacosta0510@gmail.com*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються основні підходи науковців до визначення змісту поняття «навчальна проектна діяльність»; розкрито сутність, визначальні ознаки навчання такого виду та охарактеризовано важливість використання проектної діяльності для формування самостійності, комунікабельності, креативності та інших якостей учнів основної школи; визначаються завдання та фактори успішного впровадження проектної діяльності; з'ясовано мету, принципи, завдання та функції упровадження, вимоги до організації навчальної проектної діяльності у навчальному закладі для виховання конкурентоздатної, творчої особистості, спроможної до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення.

Ключові слова: навчальна проектна діяльність, проект, індивідуальний досвід проектної діяльності учня, основний зміст навчальної проектної діяльності, учень основної школи, самореалізація.

Сучасна нова українська школа – це школа, в якій виховують компетентну особистість, яка не лише володіє знаннями, високими моральними якостями, а здатна самостійно, нестандартно, креативно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи свої знання, досвід і беручи на себе відповідальність за власну діяльність. У Концепції «Нової Української школи» зазначено: «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України» [7]. Однією з ефективних умов досягнення мети сучасного виховання – розвитку конкурентоздатної, творчої особистості, спроможної до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення – є залучення учнів до проектної діяльності. Великі можливості у вирішенні цього завдання забезпечує застосування навчальної проектної діяльності у навчальних закладах. Зрештою, уміти створювати, реалізувати чи брати участь у проектах – вагома життєва компетентність особистості, основи якої можливо оптимально сформувати й розвинути в умовах навчання особистості в загальноосвітньому навчальному закладі.

Мета представленої публікації – проаналізувати різні підходи до сутності поняття

«навчальна проектна діяльність», визначити ознаки, мету, принципи, завдання та функції навчальної проектної діяльності учнів основної школи, як важливої умови становлення особистості у суспільстві.

Теоретичні засади проектної діяльності розкриваються у дослідженнях В. Гузеєва, О. Коберника, Н. Матяш, О. Пехоти, Є. Полат, В. Радіонова, В. Слободченкова, С. Сисоєвої, І. Шендрик та ін. Актуальні проблеми організації проектної діяльності стали предметом дисертаційних досліджень останніх років: С. Ізбаш «Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету», М. Пелагейченко «Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до організації проектної діяльності учнів основної школи», О. Зосименко «Організація проектної діяльності майбутніх педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін» та інших. Зміст і значення проектної діяльності розглянуто у публікаціях А. Вдовиченко, А. Касперського, О. Коберника, В. Сидоренка, А. Терещука, Л. Хоменко та інших науковців.

У сучасних наукових педагогічних джерелах можна зустріти різні терміни для позначення навчальної проектної діяльності: «метод навчальних проектів», «учнівський проект», «метод проектів», «проектна

технологія», «проектна діяльність», «проектна навчальна діяльність», «проектна освіта», «проектне навчання», «проектне виховання», «проектування», які формують науковий контекст теорії зазначеного навчання. Так, в «Українському педагогічному словнику» використовується поняття «метод проектів», який визначено як «організацію навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів» [3, 205]. У словнику із професійної освіти подано тлумачення поняття «проект» як план, задум, «проектування» («створення проекту») як прототип, прообраз передбачуваного або можливого об'єкта (стану) та «метод проектів» як заснована на прагматичній педагогіці форма організації навчання, яка полягає в тому, що учні самі намічають собі певні практичні завдання (проекти) і в процесі їх виконання здобувають знання і набувають навичок [11].

Науковці А. Кіктенко, О. Любарська, О. Пехота [8] використовують поняття «навчальне проектування», «проектна технологія», «метод проектів». На думку дидактів, у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу має вияв технологія проектування, що «передбачає розв'язання учнем або групою учнів якої-небудь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості» [8, 150]. Автори наголошують, що результати виконання проектів повинні бути «відчутними»: якщо розв'язувалася теоретична проблема, то має бути знайдене її конкретне вирішення, якщо практична – певний результат, готовий до впровадження. Окрім цього, зазначають дослідники, «навчальне проектування орієнтоване, перш за все, на самостійну – індивідуальну, парну або групову – роботу, яку учні виконують упродовж визначеного часу» [8, 150]. Тому сутність проектної діяльності вчені вбачають у стимулюванні учнів до вирішення певних проблем, що передбачає володіння необхідними знаннями (здобуття їх за необхідності), та на основі проектної діяльності розв'язання однієї або низки проблем, а також демонстрації

практичного застосування здобутих знань і набутих умінь, а мету навчальної проектної діяльності – у створенні педагогом таких умов освітнього простору, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня.

Важливими, на думку науковців, є завдання впровадження проектної діяльності, а саме:

- навчити учнів здобувати знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;
- сприяти учневі у набутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі;
- розширити коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему;
- сформувати у школярів уміння користуватися дослідницькими прийомом: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки [8].

Є. Полат, як провідний розробник теорії проектної діяльності, використовує поняття «метод проектів», сутність якого трактує як спосіб досягнення дидактичної мети на основі детальної розробки проблеми (технології), яка мусить завершитись цілком реальним, відчутним практичним результатом [10].

А. Пуліна вважає роботу учнів над розробленням проектів методом навчання, який заснований на постановці соціально вагомої мети та її практичному досягненні. «На відміну від проектування, проект як метод не пов'язаний із конкретним змістом і може бути використаний у вивченні будь-якого предмета, а також міжпредметного курсу» [12, 140].

Науковець А. Цимбалару наголошує, що в педагогічній науці виокремлюють три напрями тлумачення терміна «проект». «По-перше, як попередній, приблизний текст повного документа (проект програми тощо). Так, Л. Гур'є визначає проект як змістовно обґрунтовану і документально оформлену ініціативу, спрямовану на досягнення освітніх цілей у межах певного часу. По-друге, під проектом розуміють певну акцію, сукупність

заходів, що мають спільну програму, передбачають цілеспрямовану діяльність, організаційну форму тощо (видавничий проект, телевізійний проект). По-третє, проект визначають як завершений цикл продуктивної діяльності (колективної, групової, індивідуальної тощо), як форму побудови спільної цілеспрямованої діяльності людей». Таке розуміння проекту, зазначає дослідниця, спричинило виокремлення певних етапів його розвитку: фазу проектування, технологічну фазу (здійснення) і рефлексивну фазу (підбиття підсумків – оцінювання результату, укладання висновків). Тому науковець доходить висновку, що сутність поняття «проект» трактується у двох важливих аспектах: по-перше, як результат діяльності – отриманий продукт (продуктивний аспект), по-друге, як інноваційну форму організації спільної діяльності, спрямованої на досягнення певного результату (діяльнісний аспект) – та визначає категорію «проект» як «систему реалізації спланованих послідовних дій, спрямованих на досягнення певного передбаченого результату». Поняття «проектуювання» автор тлумачить як «організовану систему взаємопов'язаних видів діяльності, що має на меті отримання кінцевого продукту»; як «особливий тип інтелектуальної діяльності, суттєвою рисою якої є перспективне орієнтування, практична спрямованість дослідження, процес створення проекту – прототипу, прообразу передбаченого або можливого об'єкта, спеціальна, концептуально обґрунтована і технологічно забезпечена діяльність зі створення образу бажаної майбутньої системи» [9].

Приєднуємося до думки І. Єрмакова, який вважає, що важливим сутнісним показником в умовах проектної навчальної діяльності є докорінна зміна у відносинах «учитель – учень», а саме:

- учень визначає мету діяльності – учитель допомагає йому в цьому;
- учень відкриває нові знання – учитель рекомендує джерела знань;
- учень експериментує – учитель розкриває можливі форми і методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-практичну продуктивну діяльність;
- учень обирає – учитель сприяє прогнозуванню результату вибору;

- учень активний – учитель створює умови для розвитку активності;
- учень – суб'єкт навчання, учитель – партнер;
- учень відповідає за результати своєї діяльності – учитель допомагає оцінити отримані результати і виявити способи вдосконалення діяльності [4].

Отже, специфіка навчальної проектної діяльності, доходить висновку науковець, полягає насамперед у активній діяльності та розвитку учня та у зміні суб'єктно-об'єктних відносин у процесі навчання і виховання.

Досить змістовний аналіз підходів до визначення змісту поняття «проект» подано у дисертаційному дослідженні С. Ізбаш [9]. Проект розглядається як сукупність певних дій, документів, план, задум реалізації майбутньої діяльності.

А. Самохіна як суттєві ознаки навчальної проектної діяльності визначає такі її характеристики:

- проект – це цілісна діяльність, вона не може бути незавершеною, оскільки оцінюється кінцевий результат;
- проект – складна та різноманітна діяльність;
- обов'язковою у проектній діяльності є її реальна практична складова, а практика є системоутворювальним компонентом розвитку життєвої компетентності учнів;
- проектна діяльність ґрунтується на активній соціальній дії у вирішенні життєво значимої проблеми [12].

М. Горчакова-Сибірська, І. Колесникова в розробленнях методологічних і теоретичних основ проектної діяльності в освітній галузі також послуговуються поняттями «проект», «навчальний проект», «проектуювання» «проектна діяльність» [4]. Важливим, на нашу думку, є визначення науковцями принципів проектної діяльності, які є такими:

- принцип прогностичності, що зумовлений самою природою проектування, зорієнтованою на майбутній стан об'єкта;
- принцип покерованості. Сутність проектної діяльності зумовлює поступовий перехід від проектного задуму до формування образу мети та образу діяльності, потім – до програми діяльності та її реалізації. При цьому кожна наступна дія залежить від результатів передньої;
- принцип унормованості передбачає обов'язковість проходження всіх етапів створення проекту;

- принцип зворотного зв'язку потребує одержання інформації про кожну проектну дію, визначення її результативності та коригування діяльності за потреби;
- принцип продуктивності – в основі проектної діяльності – прагматичність, оскільки така діяльність зорієнтована на одержання результату, що має прикладне значення;
- принцип культурної аналогії означає, що результати проектування повинні відповідати певним культурним зразкам;
- принцип саморозвитку передбачає розвиток суб'єкта проектування (в нашому випадку – учня) в активній діяльності для досягнення спланованої мети.

Дослідниками визначено також основні функції проектної діяльності – дослідницька, аналітична, прогностична, перетворювальна, унормувальна, конструктивна.

Автори трактують сучасну навчальну проектну діяльність як організаційну форму роботи, що реалізується у спільній (навчально-пізнавальній, дослідницькій, ігровій) діяльності учнів, характеризується партнерськими відносинами, спрямованістю на вирішення проблем, значимих для учасників проекту, загальною метою та узгодженими способами діяльності.

Сучасний навчальний проект, вважають І. Колесникова та М. Горчакова-Сибірська, поєднує в собі освітні можливості й дослідження, і експерименту. При цьому, для педагога основним змістом навчального проектування є зміни учня (нові знання, вміння, навички, ставлення) на основі проектної діяльності, а для школярів – самостійна реалізація проекту.

Науковцями також визначено вимоги до організації навчальної проектної діяльності:

1. Наявність значущої в дослідницькому плані проблеми, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку.
2. Самостійна діяльність учнів. Вона може бути груповою, парною чи індивідуальною.
3. Використання дослідницьких методів.
4. Структурування змістової частини проекту із зазначенням поетапних результатів.
5. Проектна діяльність завершується реальним практичним результатом. Матеріали

дослідження оформляються у вигляді альбому, збірника, плану-карти, фільму, виставки, путівника тощо.

6. Обов'язковим є публічний захист проекту (презентація).

7. За підсумками роботи здійснюється ґрунтовний аналіз проектних дій та виготовленого продукту. Якщо потрібно, пропонуються корективи, дається оцінка, формуються пропозиції та рекомендації щодо можливого використання проектного продукту.

Таким чином, на основі аналізу науково-методичної літератури сутності поняття «навчальна проектна діяльність», доходимо низки висновків.

Ураховуючи трактування сутності роботи учнів над навчальними проектами, зміст визначень понять «метод навчання», «форми організації навчання», для позначення навчальної діяльності учнів зі створення проектів вважаємо більш умотивованими і прийнятними категорію «навчальна проектна діяльність учнів», оскільки такий вид навчальної діяльності, як і в умовах упровадження будь-якої педагогічної технології, передбачає спільну педагогічну діяльність із проектування, організації і проведення навчального процесу, застосування різних методів і прийомів навчання, видів навчально-пізнавальної діяльності та має виразне спрямування на одержання кінцевого результату – розвиток певних компетентностей учня у процесі навчальної діяльності та створення проекту як результату такої діяльності. Отже, навчальна проектна діяльність це як модель навчально-пізнавальної самостійної діяльності учнів (репродуктивної, дослідницької, творчої або комбінованої) із планування, організації діяльності та створення певного виду проекту, що здійснюється під керуванням учителя (безпосереднім або опосередкованим) в умовах вивчення певного навчального предмета (навчальних предметів) та має спрямування на засвоєння навчального матеріалу і розвиток компетентностей учнів.

Методологічною основою навчальної проектної діяльності є загальнодидактичні принципи та ті, що притаманні саме такому виду навчальної діяльності, – прогностичності, покерованості, унормованості, зворотнього

зв'язку, продуктивності, культурної аналогії, саморозвитку.

Провідними функціями упровадження навчальної проектної діяльності визначено дослідницьку, аналітичну, прогностичну, перетворювальну, унормувальну, конструктивну.

Ознаками навчальної проектної діяльності є такі показники: здобуття нових знань, набуття вмінь на основі самостійної діяльності; навчання в дії; застосування різноманітних методів навчання, способів і видів діяльності; використання різноманітних засобів; планування діяльності в реальних обставинах; вільний вибір та врахування інтересів; практична (репродуктивна, дослідницька, творча) діяльність.

Навчальна проектна діяльність передбачає створення продукту –навчального проє-

кту, який трактуємо як самостійно розроблений чи виготовлений продукт навчальної діяльності учня (учнів), що визначається суб'єктивною чи об'єктивною новизною, виконаний в умовах керування й консультування вчителя.

Ролі вчителя у навчальній проектній діяльності визначаємо як такі: демократ, гуманіст, проєктувальник, організатор, координатор, фасилітатор, консультант, партнер, наставник, «вічний двигун», вихователь.

Навчальна проектна діяльність створює умови для творчої самореалізації учнів, сприяє розвитку їх інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, умінню планувати, приймати рішення, оцінювати результати.

Список використаних джерел

1. Брыкова О. В. Проектная деятельность в учебном процессе / О. В. Брыкова, Т. В. Громова. — М. : Чистые пруды, 2006. — 32 с.
2. Взаємодія учня і вчителя у площині проектної діяльності : матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області // Проектна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. — К. : Шкільний світ. — С. 38—51.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
4. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / І. Г. Єрмаков // Проектна діяльність у школі / упорядн. Голубенко. — К. : Шкільний світ, 2006. — С. 5—18.
5. Ізбаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету [Текст] : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана Сергіївна Ізбаш; Мелітопольський держ. педагогічний ун-т. — Мелітополь, 2007. — 290 арк. : рис., табл. — арк. 265—290.
6. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учебное пособие [для высших учебных заведений] / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская ; под. ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой. — 3-е изд., стер. — М. : Академия, 2008. — 288 с.
7. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.. — МОН України, 2016. — 40 с. Інтернет ресурс: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczija.pdf>.
8. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. — К. : АСК, 2002. — 255 с.
9. Педагогічне проєктування / авт.-упорядн. А. Цимбалару. — К. : Шкільний світ, 2009. — 128 с.
10. Полат Е. С. Как рождается проект / Е. С. Полат. — М. : ИСО РАО, 1995. — 87 с.
11. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. — К. : Вища школа, 2000. — 380 с.
12. Пулина А. А. Метод проектов в практике современного учителя : монография / А. А. Пулина. — Симферополь : Ната, 2007. — 242 с.
13. Самохина А. Обучение через делание / А. Самохина // Учитель. — 2003. — № 4. — С. 23—26.

References

1. Brykova O. V. Proektnaia deiatelnost v uchebnom protsesse / O. V. Brykova, T. V. Hromova. — M. : Chystye prudy, 2006. — 32 s.
2. Vzaemodiia uchnia i vchytelia u ploschchyni proektnoi diialnosti : materialy roboty tvorchoi hrupy pedahohiv Volynskoi oblasti // Proektna diialnist u shkoli / uporiadn. M. Holubenko. — K. : Shkilnyi svit. — S. 38—51.
3. Honcharenko S. U. Ukrainyskiy pedahohichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. — K. : Lybid, 1997. — 376 s.
4. Iermakov I. Kompetentnisnyi potentsial proektnoi diialnosti / I. H. Yermakov // Proektna diialnist u shkoli / uporiadn. Holubenko. — K. : Shkilnyi svit, 2006. — S. 5—18.
5. Izbash S. S. Proektna diialnist yak faktor sotsialno-profesiinoi adaptatsii studentiv pedahohichnoho universytetu [Tekst] : dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Svitlana Serhiivna Izbash; Melitopolskiyi derzh. pedahohichnyi un-t. — Melitopol, 2007. — 290 ark. : rys., tabl. — ark. 265—290.
6. Kolesnykova Y. A. Pedahohicheskoe proektyrovanye : uchebnoe posobye [dlia vysshikh uchebnykh zavedenyi] / Y. A. Kolesnykova, M. P. Horchakova-Sybyrskaia ; pod. red. V. A. Slastenyna, Y. A. Kolesnykovoi. — 3-e yzd., ster. — M. : Akademyia, 2008. — 288 s.

7. Nova Ukrainiska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly / uporiad. L. Hrynevych, O. Elkin, S. Kalashnikova ta in.. — MON Ukrainy, 2016. — 40 s. Internet resurs: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
8. Osvitni tekhnologii : navch.-metod. posib. / [Piekhota O.M., Kiktenko A.Z., Liubarska O.M. ta in.]; za zah. red. O. M. Piekhoty. — K. : ASK, 2002. — 255 s.
9. Pedagogichne proektuvannya / avt.-uporiadn. A. Tsymbalaru. — K. : Shkilnyi svit, 2009. — 128 s.
10. Polat E. S. Kak rozhdaetsia proekt / E. S. Polat. — M. : YSO RAO, 1995. — 87 s.
11. Profesiina osvita : slovnyk : navchalnyi posibnyk / ukklad. S. U. Honcharenko ta in. ; za red. N. H. Nychkalo. — K. : Vyshcha shkola, 2000. — 380 s.
12. Pulyna A. A. Metod proektov v praktyke sovremennoho uchytelia : monohrafiya / A. A. Pulyna. — Symferopol : Nata, 2007. — 242 s.
13. Samokhyina A. Obuchenye cherez delanye / A. Samokhyina // Uchytel. — 2003. — № 4. — S. 23—26.

Жозе да Коста А. А. Теоретические основы учебной проектной деятельности учащихся основной школы

В статье рассматриваются основные подходы ученых к определению содержания понятия «учебная проектная деятельность»; раскрыта сущность, определяющие признаки обучения такого вида и охарактеризованы важность использования проектной деятельности для формирования самостоятельности, коммуникабельности, креативности и других качеств учащихся основной школы; определяются задачи и факторы успешного внедрения проектной деятельности; выяснено цель, принципы, задачи и функции внедрения, требования к организации учебной проектной деятельности в учебном заведении для воспитания конкурентоспособной, творческой личности, способной к самоопределению, самореализации и самосовершенствования.

Ключевые слова: учебная проектная деятельность, проект, индивидуальный опыт проектной деятельности ученика, основное содержание учебной проектной деятельности, ученик основной школы, самореализация.

Jose da Costa G. Theoretical Foundations of Educational Project Activity of Secondary School Students

In today's society, the most acute problem is the preparation of the younger generation for real living conditions. At the present stage of education development, preference is given to updating the educational process, which must be social and personal at the same time. Therefore, particular attention is paid to redefining the organization and content of the educational process of the modern school on the basis of innovative technologies. One of the effective conditions for achieving the goal of modern education – the development of a competitive, creative person capable of self-determination, self-realization and self-improvement – is to attract students to the project activity. The project activity is considered in the article as a factor in the development of students in creative thinking, the formation of autonomy, creativity and sociability, as an important condition for the formation of the individual in the space of existence. The article analyzes the main approaches of scientists to the definition of the content of the concept of «educational project activity»; the essence, defining signs of teaching of this kind are disclosed and the importance of using the project activity for the formation of autonomy, sociability, creativity and other qualities of pupils of the main school is described; the tasks and factors for the successful implementation of the project activity are determined; the purpose, principles, tasks and functions of introduction, requirements for organization of educational project activity in an educational institution for the education of a competitive, creative person capable of self-determination, self-realization and self-improvement are determined; it has been proved that the project activity in competence-oriented education provides the opportunity to acquire relevant experience and skills, which is a tool that creates unique prerequisites for the development of key competencies (social, multicultural, informational, communicative, etc.) and individual autonomy in the comprehension of new ones.

Key words: educational project activity, project, individual experience of the project activity of the student, the main content of the educational project activity, the pupil of the main school, self-realization.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2017